

הסבך העיראקי

האם יש אור בקצה המנהרה?

אפרים קם

מאז שנת 2006 הלך והתברר לממשל האמריקאי, כי התנהלותו בעיראק אינה משיגה את מטרותיה, וכי עליו לשנותה. להכרה זו תרמו כמה גורמים: האלימות בעיראק הלכה וגברה, וקבלה יותר ויותר צביון בין-עדתי, בעל מאפיינים ראשונים של מלחמת אזרחים. האלימות והטרור מנעו התקדמות ממשית לייצוב המשטר ולשיקום עיראק, והתברר כי ממשלת עיראק חלשה, וככזו היא אינה מסוגלת לשלוט במדינה. לא נראה אור בקצה המנהרה שיפתח צוהר לתקווה לשיפור המצב. לכוחות ארצות-הברית היו עד כה כ-3,800 הרוגים. היקף אבדות האזרחים העיראקים אינו ידוע, והאומדנים לגביו נעים בין 70,000 – 150,000 הרוגים. על כך נוספת בעיית הפליטים: עד כה נמלטו מעיראק 2.2 מיליון פליטים, רובם לסוריה ולירדן, ושני מיליון נוספים נעקרו מבתיהם בתוך עיראק.

הלחץ הפנימי בארצות-הברית על ממשל בוש לסיים את הפרשה העיראקית הלך וגבר. הנשיא וממשלו אבדו הרבה מהתמיכה בהם בגלל ההסתבכות בעיראק, ולוח-הזמנים לסיום כהונת הנשיא בתחילת 2009 יצר אילוף מכביד על התנהלותו.

התחושה הכללית שאין מוצא מהסבך העיראקי תרמה לתהליך של התפוררות חלקית של הקואליציה הפועלת בעיראק, כאשר רוב המדינות השותפות בה הוציאו לפחות חלק מכוחותיהן ממנה. היקף כוחות הקואליציה הצטמצם מ-28,000 חייל ב-2005 ל-11,600 באוקטובר 2007.

■ להוציא את עיקר הכוחות האמריקאים מעיראק בלוח-זמנים קצר. להוצאת הכוחות יש תומכים רבים בארצות-הברית, ואולם היה ברור שצעד כזה יפגע באינטרסים אסטרטגיים חיוניים לארצות-הברית, יערער את אמינותה ואת כושר ההרתעה שלה, ידרדר את המצב בעיראק עוד יותר וייצור השלכות אזוריות קשות לארצות-הברית.

■ להמשיך במדיניות הנוכחית, שעיקרה מאמץ צבאי לדיכוי האלימות, הכשרת כוחות ביטחון עיראקים שיחליפו בהדרגה את הכוחות האמריקאים,

בעייתה של ארצות-הברית היא, שאין בידיה דרכי פעולה טובות בעיראק. האופציות העיקריות שעמדו בפניה היו שלוש:

■ להעביר כוחות גדולים נוספים לעיראק, במגמה להכריע את המיליציות החמושות ואת גורמי הטרור, לעצור את האלימות ולייצב את המשטר. האופציה הזו לא הייתה מציאותית, משום שלהשגתה היו דרושים כוחות גדולים מאוד, בסדר-גודל של 300,000-400,000 חייל, שדעת הקהל בארצות-הברית לא הייתה מאפשרת לשגר לעיראק.

ד"ר אפרים קם הוא סגן ראש המכון וחוקר בכיר בו

והמשך הניסיונות להביא להסכם בין העדות השונות שיוביל לפיוס ולהשלמה ביניהן. גישה זו לא הצליחה בארבע השנים האחרונות, בעיקר משום שמנהיגי העדות העדיפו להבטיח בראש ובראשונה את האינטרסים העדתיים על חשבון טובת המדינה העיראקית, ומשום שהצלחות צבאיות ללא הסדר מדיני אין בהן די כדי לייצב את המצב. קשה היה להניח שהיא תצליח יותר בעתיד.¹

אסטרטגיית ה"גאות"

הקשיים הכרוכים בכל אחת מהאופציות הללו הביאו את הממשל לבחור בגישה ביניים, שכונתה על ידו אסטרטגיית ה"גאות" (surge), שעליה הודיע הנשיא בוש בינואר 2007. הרעיון היה להעביר לעיראק כוחות נוספים בהיקף מוגבל, שיאפשרו לכוחות הקואליציה, בעזרת כוחות הביטחון העיראקים, לשפר את מצב הביטחון, בעיקר בבגדאד ובסביבתה – באמצעות צמצום האלימות הסונית, חיסול מאחזי "אל-קאעדה", ושיבוש פעילות המיליציות השיעיות הקיצוניות הקשורות באיראן, תוך אבטחת האזורים שיטוהרו. שיפור המצב הביטחוני בעיקר במרחב בגדאד יוכל לצמצם את תלות האוכלוסייה במיליציות החמושות, וייצור תנאים נוחים יותר לפיוס בין-עדתי. מתוך תפיסה זו נשלחו לעיראק בתחילת 2007 28,500 חיילים אמריקאים נוספים, שהוצבו בעיקר בבגדאד ובמחוז אנבאר שבמערב עיראק, ובכך עלה מספר חיילי ארצות-הברית בעיראק על מעבר ל-160,000.

שמונה חודשים לאחר הפעלת אסטרטגיית ה"גאות", מציגים ראשי הממשל והצבא את תוצאותיה עד כה כסיפור הצלחה, גם אם לא מלאה ולא מובטחת. הצגה זו באה לידי ביטוי בהערכות המצב שהגישו שגריר ארצות-הברית בעיראק, רייאן קרוקר, ומפקד הכוחות האמריקאים בעיראק, גנרל דייויד פטראוס, לקונגרס בספטמבר 2007 – הערכות שנחשבו כבעלות חשיבות רבה להמשך מדיניות ממשל בוש בעיראק. וכך מוצג המצב בעיראק:

■ מטרת האסטרטגיה החדשה הושגו באמצעות סדרת מבצעים התקפיים. מצב הביטחון בעיראק השתפר, בעיקר בצפונה ובמערבה, אם כי במידה לא שווה באזורים השונים של המדינה. היקף פיגועי הטרור ומספר ההרוגים בקרב האזרחים הצטמצם במידה משמעותית. ארגון "אל-קאעדה" בעיראק ספג מכות משמעותיות ואיבד כמה ממאחזיו, אף כי נותר מסוכן. ההתפתחות החשובה ביותר בתקופת ה"דחיפה" היא הגברת ההתנגדות לפעילות "אל-קאעדה" בקרב הסונים – שעד כה תמכו בה. המבצעים פגעו גם במיליציות השיעיות הקיצוניות.

■ האלימות הבין-עדיתית צומצמה ומספר הנפגעים ממנה ירד בעשרות אחוזים, מאז השיא של דצמבר 2006, למרות שהוא עדיין גבוה. מספר פיגועי ההתאבדות ירד למחצית מהיקפם במארס 2007. מספר ההרוגים האזרחים העיראקים ירד מאז דצמבר 2006, מ-3,000 ל-1,500 לחודש.

■ היקף כוחות הביטחון העיראקים גדל בהתמדה, ומספרם מגיע כיום לכ-150,000 איש בצבא ו-195,000 איש במשטרה – קרוב ליעד של 395,000 איש. יכולותיהם משתפרות, והם מקבלים בהדרגה יותר משימות עצמאיות ואחריות להוביל מבצעים, אם כי הם סובלים עדיין מהשפעות עדתיות מדאגות, מחסור באמצעים לוגיסטיים ומפקדים מיומנים.

■ יש התקדמות בפיוס בין העדות: הממשלה העניקה חנינה לאנשי הבעת' לשעבר, והציעה להם פנסיה או תעסוקה, ונוקטת צעדים לחלוקת הכנסות הנפט על בסיס שווה בין העדות.

■ לאור הצלחות אלה, ניתן יהיה לצמצם את סדר-הכוחות האמריקאי בעיראק עד לקיץ 2008. לרמתו מלפני ה"גאות", ולהוציא ממנה 20,000 חייל. בתהליך זה יועברו יותר סמכויות לכוחות הביטחון העיראקים.

■ מתחיל להסתמן שיפור בכלכלת עיראק, בסיוע צוותי שיקום וסיוע כספי מארצות-הברית. יש שיפור איטי במצב התשתיות ובשיקום נזקי

העוֹנוֹת והחשדנות בין העדוֹת נותרו בעינין, והממשלה בחולשתה אינה עושה מאמץ ממשי לקידום הפיוס ביניהן

המלחמה. עם זאת, הפוטנציאל של המשק העיראקי גדול הרבה יותר מהישגיו בפועל. אלימות משפיעה לרעה על שיווק התוצר החקלאי והתעשייתי, ובעיקר על תעשיית הנפט, המהווה מטרה מרכזית לפיגועי טרור. עיראק מפיקה כיום פחות ממחצית כמות הנפט שהפיקה לפני המלחמה, אם כי עליית מחירי הנפט פיצתה אותה על חלק מהנזקים.

הצד השני של המטבע

הערכות אלה אינן מציגות כנראה את מלוא התמונה בזירה העיראקית, כפי שהיא עולה מבדיקות נוספות שערכו גורמים עצמאיים, ואף מהערכותיה של קהילת המודיעין האמריקאית. מבדיקות אלה עולה תמונה מורכבת יותר, כפי שיפורט להלן.

אכן חל שיפור מסוים במצב הביטחון בעיראק, בעיקר באזורים בהם קיימת שליטה ישירה של הכוחות האמריקאים – בבגדאד ובסביבתה. הכוחות מפעילים שיטות חדשות לטיהור שטחים מגורמים עוינים, המצמצמות את הקטלניות של הפיגועים והמסבירות את הירידה בהיקף הפיגועים והאבדות. עם זאת, ברור שרמת האלימות והיקף אבדות האזרחים העיראקים עדיין גבוהים, ויש נתונים אחרים שמהם עולה שלא חלה ירידה ממשית בהיקף האבדות, ושקשה עדיין להציג מגמה ממשית של שיפור במצב.

היקף כוחות הביטחון העיראקים אכן גדל במהירות, ואיכותם ויעילותם משתפרות בהדרגה. ואולם הכוחות העיראקים עדיין תלויים בכוחות האמריקאים, אין ביכולתם לנהל מבצעים גדולים עצמאיים, ואם התמיכה האמריקאית בהם תיפסק – תאבד כל ההתקדמות שהושגה ביכולותיהם. יתר על כן, חלק ניכר מהמגויסים נעדרים או ערקו, המיליציות העדתיות חודרות לשורות כוחות הביטחון והם מעורבים באלימות בין-עדתית. לצבא עיראק חסר מבנה פיקודי עצמאי, והוא לוקה מאד בתחום הלוגיסטיקה. המשטרה עיראקית במצב קשה הרבה יותר: היא אינה יעילה, נגועה בשחיתות ובעדתיות

ונשלטת על-ידי גורמים הקשורים במיליציות שיעיות קיצוניות. רק בעוד 12-18 חודשים יוכל צבא עיראק לקבל משימות עצמאיות, ויידרשו שנים עד שהכוחות העיראקים יוכלו לפעול ללא גיבוי אמריקאי.

הכוחות האמריקאים אכן הצליחו לפגוע במאחזי "אל-קאעדה" בעיראק, הן באמצעות התקפות עליהם, והן משום שהסונים החלו להתנגד לארגון. אולם ל"אל-קאעדה" יש עדיין יכולת לבצע התקפות בפרופיל גבוה, והוא נחשב לאחראי ל-90% מהפיגועים נגד מטרות צבאיות ואזרחיות. יתר על כן, הגברת הסתייגותם של הסונים מ"אל-קאעדה" אינה תורמת לנכונות מצידם להשלים עם העליונות השיעית.

ממשלת עיראק, בראשותו של נורי אל-מאלפי, אינה שולטת בעיראק, אינה מייצגת את כל הקבוצות הלוחמות בשטח, ואינה מוכנה להתעמת עם הצורך לנקוט צעדים לקידום פיוס בין-עדתי. במהלך 2007 הממשלה גם התפרקה בחלקה, לאחר שחלק מהשרים השיעים והסונים פרשו ממנה.

ממשלת עיראק מושפעת על-ידי מיליציות שיעיות – בעיקר על-ידי "צבא המהדי" בראשות מוקתדא אל-צדר, שהחליף את "אל-קאעדה" כמיליציה האלימה ביותר ורוב הפגיעות באוכלוסייה הסונית מיוחסות לה ולארגון "אל-בדר", שהוקם בשעתו על-ידי האיראנים. השליטה בארבעת המחוזות הדרום-מזרחיים – שבהם מצויים 30% מהאוכלוסייה ורוב הנפט המיועד ליצוא – נמצאת בידי מיליציות שיעיות. בעיית הביטחון העיקרית בדרום השיעי היא מאבקי הכוח בקרב השיעים, שבהם מעורבת גם איראן. לכוחות האמריקאים יש השפעה מוגבלת ביותר בדרום, ואין להם אסטרטגיה ברורה לטיפול באזור הזה.

אולם הבעיה העיקרית היא שאין התקדמות ממשית בצמצום העימות הבין-עדתי. העוֹנוֹת והחשדנות בין העדות נותרו בעינין, והממשלה בחולשתה אינה עושה מאמץ ממשי לקידום הפיוס ביניהן. מנהיגי העדות

מגיעים לפעמים, תחת לחץ אמריקאי, להסכמים על צעדי פיוס, אך אינם מבצעים אותם. כישלון זה נובע מהניגוד הבסיסי בין מגמותיהן של העדות.

הסונים אינם בוטחים בממשלה, שבעיניהם הוקמה בכוח הכיבוש האמריקאי, נשלטת על-ידי השיעים ונתמכת על-ידי גורמים שיעים הקשורים באיראן, ומבקשת לקבע את העליונות השיעית. הסונים נותרו מפוצלים, ואין להם מנהיגים סמכותיים שיוכלו לייצג את כלל העדה ולנהל הידברות משמעותית עם השיעים. החלשת "אל-קאעדה" והגברת האלימות השיעית הותירה את הסונים חלשים יותר מול הטיהור העדתי הנעשה על-ידי המיליציות השיעיות הקיצוניות, הנעזרות בגורמים במשטרה.

השיעים אינם מתכוונים לוותר על ההזדמנות ההיסטורית שנקרתה לידיהם לקבע את מעמדם המוביל בעיראק, בזכות עליונותם המספרית, לאחר דורות של דיכוי. מנהיגי השיעים גם מפולגים ביניהם לגבי הדרך להשיג את מטרותיהם ולגבי היחס להמשך הנוכחות האמריקאית בעיראק.

הכורדים נותרו ממוקדים בביסוס האוטונומיה שלהם בצפון עיראק, כשלרשותם המיליציה הגדולה ביותר, הפשמרגה. אין הם מעורבים בעימות השיעי – סוני, אולם מאמציהם לחיזוק שליטתם בכרכוק, כולל על-ידי טיהור עדתי, יוצרים חיכוך בינם לבין הסונים.

במצב זה, הטרור והאלימות מוסיפים לגבות מחיר כבד ולמנוע את ייצוב המשטר. האלימות ממשיכה להיות מזנת על-ידי שאיפת השיעים לדומיננטיות וסירובם של הסונים לקבל את הנחיתות שנכפתה עליהם מאז ההתערבות האמריקאית בעיראק, כשעל כך נוספת תחרות פנימית בתוך העדות ופעילות גורמים קיצוניים כגון "אל-קאעדה". מאז 2006 גברה האלימות העדתית, והחליפה את המרידה הסונית כבעיית הביטחון העיקרית של עיראק. תרם לכך פיצוץ "מסגד הזהב" בסמארה על-ידי "אל-קאעדה",

שהביא להתקפות של מיליציות שיעיות על אוכלוסיות סוניות ולמעשי תגמול, ולטיהורים עדתיים באזורים שונים. משקל פעילותן של המיליציות השיעיות באלימות הבין-עדתית נמצא במגמת עלייה, והן אחראיות לחלק גדול והולך מההרוגים בעיראק ומההתקפות על הכוחות האמריקאים.

כדי לקדם פיוס ממשי נדרשים צעדים מהותיים, כולל באמצעות חקיקה, בעיקר כאלה שיביאו לשילוב הסונים במערכת השלטון: חלוקת משרות בממשלה המרכזית שתיתן לסונים חלק יחסי שווה לזה שניתן לשיעים ולכורדים ותצמצם את עדיפותם של השיעים; סילוק מחסומים לשיתוף הסונים בצבא ובחברה, כולל מציאת פתרון לאנשי הבעת' לשעבר; חלוקת תמלוגי הנפט גם לאזורים הסונים, שבהם אין מקורות נפט; מציאת הסדר לאוכלוסיות מעורבות; ואיסור על קיום המיליציות העדתיות. הממשלה נקטה אמנם כמה צעדים בכיוון זה – בנושא חלוקת הכנסות הנפט ועתידם של אנשי הבעת' – אולם המחלוקות לגביהם עדיין מקשות על ביצועם. ללא צעדי פיוס ממשיים לא תושג יציבות ארוכת טווח, וההישגים המצומצמים שהושגו עד כה עלולים להיעלם.

עיראק לאן?

גם אם אסטרטגיית ה"גאות" הביאה להישגים מוגבלים, ראשי הממשל האמריקאי עצמם מודים שאלו אינם מובטחים לאורך זמן, ואין הם מבטיחים הצלחה בהשגת המשימות בעיראק. תמונת המצב בעיראק מוסיפה להיות קשה: מתוכה מסתמנת חברה מפוצלת ואלימה הנתונה גם לפשיעה נרחבת, יריבות קשה בין מרכיביה העדתיים, ממשל מרכזי חלש שאינו שולט במדינה, שלטון המיליציות ברחוב וסממנים של מלחמת אזרחים. נתונים אלה משפיעים לשלילה על יכולתה של ארצות-הברית להתמודד עם המצב בשטח, משום שאין המדובר עוד בהתמודדות עם טרור ומרידה, אלא בטיפול בבעיות קשות הרבה יותר של מדינה כושלת ומלחמת אזרחים.

**האלימות
ממשיכה להיות
מוזנת על-ידי
שאיפת השיעים
לדומיננטיות
וסירובם של
הסונים לקבל
את הנחיתות
שנכפתה עליהם
מאז ההתערבות
האמריקאית
בעיראק**

ממשל בוש מאותת שאינו עומד לשנות את מדיניותו בעיראק לפחות עד קיץ 2008, ויתכן עד סוף כהונתו, אלא אם כן יחול שינוי מהותי במצב בעיראק

מבצעי "גאות" לימדו, כי ריכוז של כוחות אמריקאים בשטח מוגבל יחסית יכול לצמצם את האלימות ולשפר את מצב הביטחון. אולם שיפור כזה לא יספיק מעבר לטווח הקצר, משום שהפעלת כוח לא תוביל לתוצאות משמעותיות לטווח הארוך ללא פיוס בין-עודתי ממשי. הכוח האמריקאי בעיראק אינו גדול מספיק כדי לבנות ביטחון בכל האזורים האלימים, אפילו במרחב בגדאד. לפיכך, משימת הכוחות האמריקאים אינה עוד להכות במורדים וב"אל-קאעדה" ולהחלישם – כפי שעשתה עד כה – אלא להניע את המיליציות העדתיות להפסיק את האלימות הבין-עדתית על-ידי יצירת תהליך של הידברות ביניהן. זו משימה קשה הרבה יותר, משום שהיא דורשת לשכנע את הצדדים להפסיק את האלימות כדרך להשגת מטרותיהם, להשיג הסכמה על תנאי הסדר יציב, ולמצוא מנהיגים סמכותיים ובעלי השפעה על עדותיהם שירצו ויוכלו לייצב הסדר. אם לא יושג פיוס ממשי, עלולים ההישגים המעטים שהושגו לרדת לטמיון, והמערכת העיראקית והממשלה שהוקמה עלולות להתפרק.

ממשל בוש מאותת שאינו עומד לשנות במידה משמעותית את מדיניותו בעיראק לפחות עד קיץ 2008, ויתכן עד סוף כהונתו, אלא אם כן יחול שינוי מהותי במצב בעיראק. אלא שאם הפיוס הבין-עודתי לא יקודם, סיכויי ההצלחה של מדיניותו יישארו נמוכים. גם קהילת המודיעין האמריקאית מעריכה, שאם הכוחות האמריקאים ימשיכו לנהל מבצעים נרחבים נגד המורדים, מצב הביטחון ישתפר במידה מתונה בשנה הקרובה, אולם רמת האלימות עדיין תישאר גבוהה; פיוס מקיף, התקדמות פוליטית ושיפור כלכלי אינם צפויים, לדעתה, אלא אם כן תחול תמורה יסודית בתנאים המניעים את ההתפתחויות הפוליטיות.

ברור כי בכל מקרה, עיראק לא תחזור להיות מה שהייתה: מדינה אחודה תחת שלטון מרכזי חזק. במקרה הטוב, עיראק תהיה מדינה בעלת מבנה פדראלי רופף. הממשלה המרכזית תהיה חלשה,

וחלקים גדולים מהמדינה כבר הפכו למחוזות עדתיים, שבהם שולטות מיליציות. עיראק גם לא תהיה מדינה יציבה לפחות בשנים הקרובות, וגם לא תהיה דמוקרטית. יכולת ההשפעה של ארצות-הברית על עיצוב האופי העדתי של מערכת זו וארגונה תהיה מוגבלת למדי.

השלכות יציאת הכוחות האמריקאים מעיראק²

ממשל בוש אינו ממחר להוציא את כוחותיו מעיראק, ובינתיים גם מסרב לקבוע לוח זמנים להוצאתם – מעבר לפינוי כוח מוגבל בשנה הבאה. עמדתו הנוכחית היא, כי עד קיץ 2008 אפשר יהיה להוציא את סדר הכוחות שהכניס לעיראק בתחילת 2007. תמונת המצב שהציגו השגריר קרוקר וגנרל פטראוס בספטמבר 2007, כפי שהוזכר כבר למעלה, מסייעת לממשל להתמיד בגישת ה"גאות" ולא להזדרז בהוצאת הכוחות. גם הגורמים הפוליטיים בארצות-הברית, הדורשים לסיים את ההסתבכות בעיראק, אינם לוחצים בדרך כלל להוציא את הכוחות מייד ובבת אחת, אלא תובעים לגבש אסטרטגיה של יציאה, שתוביל לפינוי הכוחות בלוח זמנים מוגדר, משום שגם הם מבינים שיציאה חטופה תוביל למצב גרוע יותר ותפגע באמינות ארצות-הברית ובמעמדה הבינלאומי והאזורי. גם כאשר יחליט הממשל – הנוכחי או מחליפו – להוציא את עיקר הכוחות מעיראק, סביר שיעשה זאת בהדרגה: הוא ישאיר כוח קטן יותר בעיראק לפרק זמן נוסף, ויציב כוח גדול במפרץ, כדי לנסות לסייע למשטר העיראקי מבחוץ תוך שהוא מרתיע את איראן מלהתערב בה. כמה תנאים יכולים להניע את הממשל להוציא את הכוחות מעיראק:

■ הערכה שאין עוד סיכוי להשיג פיוס בין-עודתי ולייצב את המשטר בעיראק, ושארצות-הברית תמשיך לשלם מחיר כבד באבדות.

■ הגברת הלחץ הפנימי בארצות-הברית על הממשל לסיים את הפרשה העיראקית, ובכל מקרה

— כניסתו לתפקיד של הממשל החדש, שלא יהיה מחויב למדיניות קודמו.

■ ציפייה שהודעה על הוצאת הכוחות תאלץ את הצדדים בעיראק להאיץ את ההידברות ביניהם, כדי למנוע הידרדרות.

ייצוב המשטר והמצב הביטחוני בעיראק ידרוש שנים, אם בכלל ניתן להשיגו, אלא שלרשותו של הממשל האמריקאי לא יעמדו שנים, עקב הלחצים הפנימיים להתנתק מעיראק. משמעות הדבר היא, כי קיימת אפשרות סבירה שארצות-הברית תוציא את כוחותיה מעיראק מבלי שתצליח לייצב את המשטר בה. ליציאת הכוחות במצב של חוסר יציבות יהיו השלכות קשות. ארצות-הברית היא הכוח העיקרי המנסה לחבר את הקצוות ולהביא את מנהיגי העדות להידברות, להתפשרות ולפיוס. יציאת הכוחות תביא לאובדן התקווה והציפייה — אם נותרו כאלה — של הגורמים בעיראק למציאת הסדר מוסכם, ולצמצום הסיכוי לייצוב המשטר. ארצות-הברית היא הגורם היחיד העומד מאחורי בניית כוחות הביטחון העיראקים. יציאת כוחותיה תביא להתפוררות הכוח העיראקי ולהתפצלותו לפי קווים עדתיים. ללא הכוחות האמריקאים גם לא יינקטו עוד יוזמות לשיפור הביטחון הפנימי, ולא יהיה כוח צבאי שיוכל לסגור את גבולות עיראק עם סוריה ואיראן מפני חדירת לוחמי ג'יהאד וגורמי טרור.

ליציאת הכוחות מעיראק ללא ייצוב הביטחון בה יהיו השלכות שליליות קשות על המצב בה. האלימות הבין-עדתית ושלטת המיליציות בשטחים ניכרים עלולות להתרחב, ואלה יובילו להגברת הטיהורים העדתיים וברירת פליטים בתוך עיראק וממנה. הוצאת המחסום האמריקאי עלולה להביא לחיזוק שיתוף הפעולה בין מיליציות עיראקיות וגורמים חיצוניים, כשבמסגרת זו "אל-קאעדה" יוכל להרחיב את מאחזיו וחופש פעולתו בעיראק. הרחבת האלימות עלולה להביא לכמה התפתחויות קשות יותר:

■ התפרצות מלחמת אזרחים מלאה. סממנים ראשונים של מלחמת אזרחים קיימים בעיראק כבר היום: פעילותן של המיליציות החמושות, חדירת העדתיות לשורות כוחות הביטחון, פיגועים המוניים, וטיהורים עדתיים. צמצום הסיכוי להגיע לפיוס לאומי עלול לשכנע מנהיגים קיצוניים שלא ניתן עוד להתפשר, ושיש לקבוע עובדות בכוח. השינוי החשוב עלול להתרחש אם כוחות הביטחון עצמם יתפוררו ויהפכו למיליציות עדתיות.

■ פיצול עיראק. כמעט כל הגורמים העיראקים — להוציא את הכורדים — כל שכנותיה של עיראק וארצות-הברית אינם רוצים בחלוקת עיראק. התנגדותם נובעת מההנחה שעיראק מפוצלת תהיה חלשה, מהקושי לפצל מחוזות בעלי אוכלוסיות מעורבות, ומהקושי לפתור את בעיית חלוקת השליטה במקורות הנפט, כשבאזורים הסונים אין אוצרות נפט. ואולם כמה מהתנאים לחלוקת עיראק כבר קיימים: קיום אוטונומיה כורדית כמעט-עצמאית, חולשת הממשל המרכזי, פעילות המיליציות העדתיות, וההסכמה בחוקה החדשה שלעיראק יהיה מבנה פדראלי. אם האלימות תגיע לרמה גבוהה יותר, בעקבות יציאת הכוחות האמריקאים, יתכן שמנהיגים עיראקים יגיעו למסקנה שלא נותרה ברירה אלא לפצל את עיראק, כשממילא היא מפוצלת בפועל.

■ חולשתה של עיראק והמאבקים האלימים בה עלולים להפוך אותה לארץ מחסה לגורמי טרור, שיפעלו הן בתוכה, בשליחות העדות השונות, והן מתוכה החוצה כלפי משטרים מוסלמים מתונים, יעדים אמריקאים ומערביים וישראל.

■ יציאת הכוחות האמריקאים עלולה לגרור התערבות מוגברת של שכנותיה של עיראק בתוכה. תורכיה כבר נמצאת על סף התערבות צבאית נגד המורדים הכורדים בצפון עיראק. אם הכורדים העיראקים ינקטו צעדים להשגת עצמאות, עלולות תורכיה ואיראן להתערב באזור הכורדי כדי למנוע זאת. איראן ממילא מעורבת עמוק בקרב חלק

**חולשתה
של עיראק
והמאבקים
האלימים בה
עלולים להפוך
אותה לארץ
מחסה לגורמי
טרור, שיפעלו
הן בתוכה, והן
מתוכה החוצה
כלפי משטרים
מוסלמים
מתונים, יעדים
אמריקאים
וישראל**

העיראקית אינה כובלת את ידיו, סביר להניח שיעלה בידיו לשקם את מעמדו ותדמיתו במשך הזמן. בכך תוכל לסייע לו ההנחה, שגם לאחר ההסתבכות בעיראק, ארצות-הברית תישאר מעצמת-העל היחידה לפחות לשנים הקרובות. סוגיית המבחן בעניין זה עשויה להיות הטיפול באיום הגרעיני האיראני. אם הממשל האמריקאי יוכיח בטיפולו בסוגיה זו נחישות, חוכמה ועקביות, ובעיקר אם הטיפול יוכתר בהצלחה ותוכנית הגרעין האיראנית תיבלם – יהיה בכך כדי לאזן את הכישלון בעיראק.

ולבסוף, ההשלכות על ישראל. הרווח הגדול של ישראל מהמלחמה בעיראק כבר הושג: האיום העיראקי, שבראיתו של ישראל היה מרכיב חשוב במסכת האיומים עליה – נעלם לשנים רבות. ואולם מההיבטים האחרים, המאזן מבחינתה של ישראל עלול להיות שלילי: הפגיעה בכושר ההרתעה של ארצות-הברית, השיפור האפשרי במעמדה האסטרטגי של איראן, התחזקות הציר השיעי, האפשרות של הפיכת עיראק למוקד טרור אזורי, הגברת האיומים כלפי מדינות ערביות מתונות ובראשן ירדן – כל אלה אינן בשורות טובות לישראל. ושוב, המפתח למאזן הכוחות האסטרטגי העתידי עשוי להיות, גם לגבי ישראל, הטיפול בסוגיית הגרעין האיראני. הצלחה בטיפול זה, בין בדרך המדינית ובין בדרך הצבאית, תוכל לאזן את רושם הכישלון בעיראק – ולהיפך.

הערות

- 1 להלכה עמדו בפני הממשל האמריקאי שתי אופציות נוספות: לתמוך באחת העדות במאבק הפנימי ולסייע לה לשלוט בעיראק, או להביא לחלוקת עיראק – ראו: Olga Olikier et al., *U.S. Policy Options for Iraq: A Reassessment* (RAND Co., 2007); אלא שגישות אלה היו עוד פחות מעשיות.
- 2 ראו גם אפרים קם, "יציאת עיראק", עדכן אסטרטגי, כרך 8 גיליון 4, ינואר 2006.

מהמיליציות השיעיות בעיראק, ופינוי הכוחות האמריקאים עלול לפתוח בפניה אפשרויות נוספות להגביר את השפעתה במחוזות השיעים.

יציאת הכוחות האמריקאים מעיראק תחזק במידה ניכרת את מעמדה האזורי של איראן. מצבה האסטרטגי של זו כבר השתפר עם נפילת משטר צדאם חוסין, שהסירה את האיום העיראקי מעל איראן וסילקה את גורם הכוח האזורי היחיד שהיה יכול לאזן את מעמדה של איראן במפרץ. יציאתה של ארצות-הברית מעיראק על רקע של כישלון תשפר עוד יותר את מצבה של איראן ואת השפעתה במרחב, ובכלל זה תחזק את דימוי האיום של הציר השיעי. השלכות דומות, גם אם בממדים מצומצמים יותר, תהיינה על מצבה של סוריה. יחד עם זאת, האיום האמריקאי כלפי איראן לא יוסר, ואם ארצות-הברית תהיה נחושה לטפל בבעיה האיראנית, ובמיוחד בסוגיית הגרעין, כולל באמצעות לחץ צבאי, יהיה בכך כדי לאזן במידה מסוימת את דימוי התחזקותה של איראן.

אם ארצות-הברית תוציא את כוחותיה מעיראק בקונטקסט של כישלון, אין ספק שהדבר יפגע באמינותה, במעמדה ובכושר ההרתעה שלה, לפחות לטווח הקרוב. אצל בעלות בריתה הערביות עלול לגבור הספק עד כמה יוכלו להסתמך עליה ובאיזו מידה תוכל להגן עליהן ועל משטריהן בעת מצוקה. חותם הכישלון בעיראק, וההסתייגות הפנימית בארצות-הברית ממהלכיו שם עלולים להגביל את יכולתו של הממשל לנקוט מהלכי כוח נרחבים בעת הצורך, בעיקר במזרח התיכון – כולל בסוגיית הגרעין האיראני.

יחד עם זאת, הרבה יהיה תלוי בגישתו ובמדיניותו העתידית של הממשל האמריקאי. אם זה יהיה נחוש לתקן את הנזקים שנגרמו למעמדו, ולהוכיח שהפרשה